

foreløbige, og som læser er det fagligt inspirerende at sammenholde faser i udviklingen på udvalgte lokaliteter over næsten 2000 år. Atlasset er således et overbevisende argument for det nyttige og nødvendige i tværvideenskabelig arbejdsform ved udforskningen af det maritime kulturlandskab og de fine kortblade, tegnet af Alice Rosenstand, illustrerer perspektiverne i denne formidlingsform.

Tommy P. Christensen

ARTO LATVAKANGAS, Riksgrundarna: Varjagproblemet i Sverige från runinskrifter till enhetlig historisk tolkning, Turun Yliopiston julkaisu – Annales Universitatis Turkuensis Sarja/Ser. B 211, Turku 1995. 531 s.

Kært barn har mange navne. Varjagproblemet er et, Normannisme-Antinormannismestriden, Rus'-problemet er andre. I alle tilfælde drejer det sig om hvem de varjager, eller varæger, som vi oftest kalder dem, var, der ifølge den såkaldte Nestorkrønike fremstod som grundlæggere af det russiske rige? Hvorfra kom de? Præcis hvilken rolle spillede de? Den moderne, nu klassiske diskussion anses indledt med offentliggørelsen i 1735 af afhandlingen »De varagis« af den tyske forsker ved det russiske Videnskabsakademi, G.S. Bayer. Som indædt strid og katebald i det politiske spil fremstod problemet i 1749, da en tale af et af det russiske Videnskabsakademis medlemmer, den ligeledes tyskfødte historiker G.F. Müller, blev forhåndscensureret og beslægtet først og fremmest på hans russiske akademikollega, polyhistoren Michail Lomonosovs foranledning. Denne fandt Müllers normannistiske tolkning upatriotisk. Siden, i det mindste til Sovjetunionens sammenbrud, har problemet, udover at være et tema for genuin forskning, hele tiden været udsat for løsningsforslag, der har været såvel politisk som ideologisk betingede.

Som forskningsobjekt havde imidlertid både den russiske stats opkomst og svensk aktivitet i øst en lang forhistorie ikke mindst i svensk historiografi, og det er denne lidet kendte forhistorie, der er emne for Arto Latvakangas' store doktorsafhandling, der blev forsvaret ved Turku Universitet i 1995.

Heri kan han påpege, at temaer som alment antages først at være kommet på dagsordenen med Bayer og hans efterfølgere allerede var taget op af svenske (inklusive finske) forskere, og at det tildels også var deres resultater, der i den moderne diskussion byggedes videre på. Det gælder Arvid Moller (1674-1758), der var flygtet fra Estland i 1710 og i en kort afhandling, »De Varagia«, ved Lunds universitet i 1731, kunne slå fast, at Riurik – og varægerne i almindelighed – kun kunne være kommet fra Sverige. Tre år senere i 1734 forfattede historieprofessoren i Åbo, Algot Scarin (1684-1771), en afhandling »De originibus priscae gentis Varegorum«, der i flere henseender kom Bayers værk fra det følgende år i forkøbet. Latvakangas finder endog, at den indtrædelsesforelæsnings i Vetenskapsakademien, »Om Ryska namnets och rikets ursprung af ett svenskt, i Ryssland bosatt folk vid namn rhos«, som poeten, senere biskop, Franz Mikael Franzén (1772-1847) holdt i 1821 (trykt 1830) stort set indeholdt de samme elementer som Vilhelm Thomsens berømte foredrag i Oxford i 1870, der med rette er blevet en klassiker.

Når navnene på disse og forskere som Johan Bure (1568-1652), der forbandt Rus'/Ruotsi med Roslagen og det at »ro«, og Gudmund Adlerbeth (1751-1818), der som den første inddrog numismatisk materiale til støtte for den normannistiske opfattelse, stort set er ukendte for nutidens specialister i Varjagproblemet, hænger det sammen med at denne svenske forskning havde göticismen i dens rudbeckske udførelse med dens mange fantastiske teorier som en tung ballast. Teorier som det faldt de tyske historikere ved Videnskabsakademiet i St Petersburg med deres gryende kritiske indstilling let at gendrive og som gjorde, at de bæredygtige resultater, der nåedes i Sverige, blev glemt. Når Latvakangas i titlen anfører »till enhetlig historisk tolkning« som afhandlingens tidsmæssige slutpunkt, så er det netop med tanke på den dualitet, der vedblev at dominere svensk forskning, indtil man endelig i 1800-tallet fik gjort sig fri af göticismen og dens »kildegrundlag« og begyndte udelukkende at diskutere problemet ud fra det samme kildemateriale som forskningen i øvrigt.

Disse resultater, der måske ikke forekommer særligt sensationelle for forskere, der har beskæftiget sig med såvel den russisk-centrerede del af problemet som den svensk-finske lærdomshistorie, fremstår formelt som afhandlingens hovedresultater. Når afhandlingen vil blive stående som et lærdomshistorisk hovedværk er det ikke så meget for disse resultatets skyld, men på grund af den minutøse kortlægning af stort set hele det historiografiske spektrum, der har behandlet dels den russiske stats opkomst og dels svensk aktivitet i øst, ligefra fra de tidligste spor af en sådan frem til det tidspunkt da denne fase af »enhetlig tolkning« sætter ind. Ja, og faktisk er også den moderne historiografi behandlet ligeså minutøst. Forfatteren har korrekt set det nødvendigt indledningsvist at redegøre for forskningen inden for den klassiske Normannismeddiskussion fra G.S. Bayer til 1995. Læseren får dermed en klar opfattelse af hvilke kilder, der egentlig står til rådighed til problemets løsning, og en opfattelse af hvorledes forskningen, udsat for en mangfoldighed af fagirrelevante påvirkninger, har kæmpet sig frem mod en nu relativ enig opfattelse, der – skønt vor viden om de skandinaviske lande på tærsklen til historisk tid og de etniske relationer i øst nu er betydeligt større – ikke adskiller sig så voldsomt fra de resultater Vilhelm Thomsen nåede.

Gennem bogen kan vi følge hvorledes skiftende tiders historievidenskab opdager og fordøjer en lang række centrale kildegrupper: de klassiske og senklassiske forfattere, runeristningerne, den europæiske og nordiske annalistik, de tidlige danske krøniker, de islandske sagaer, de svenske rimkrøniker, og som den største af alle kildegrupper, de russiske krøniker. Vi følger alle disse værker fra affattelsestidspunktet gennem håndskriftoverleveringen og over i trykte, kommenterede udgaver og får dermed et klart billede af, hvilke kilder der til forskellige tidspunkter var tilgængelige for forskningen i den ene eller anden form. Forfatterens udsyn og spændvidde er her imponerende og hans viden stor. Indenfor det forskningsfelt, der er anmelderens, russiske krøniker, russisk historiografi og historie, derunder den »klassiske« varjagproblematik, er der således ikke fundet noget at udsætte på fremstillingen. Det er dog ikke en bog man tager frem for at læse fra ende til anden, men for alle der beskæftiger sig med disse tekstgrupper enten som historiske kilder eller som litterære genrer vil bogen lang tid fremover være en fundgrube.

John Lind